

מתניתין: יב-א

לא בשחומה ואפילו שה —

אין פודין את פטר החמור:

לא בעגל, ולא בחיה כגון צבי ואיל, אלא בשה, דהיינו ממין העיזים או ממין הכבשים, ששני מינים אלו קרויים "שה".⁽¹⁾

(3) ולא בכוי.

(2) ולא בטריפה —

ולא בכלאים, היינו שה הבא משני מינים, ואפילו מתיש הבא על הרחל, שהן האב והן האם קרויים שה.

קאמרינן, דאי בשוין אפילו בשילקי שרי, [כמבואר לעיל יא א].

2. כתב רש"י: כגון שנחטכו רגליה מן הארכובה ולמעלה, וכן כתב הרע"ב; וכתב בתוספות יום טוב שם: פשיטא לי מילתא, דנקטו הכי, לפי שהוא טרפות הנראה והניכר, אבל ודאי אי הוה טרפות אחרת, נמי הפדיה שפדה בו אינו כלום. ובראשית בכורים ד"ה והא, וד"ה בנוגע, צידד לפרש שהוא בדוקא, ראה שם.

3. בחולין עט ב נחלקו רבי אליעזר וחכמים בכוי לענין אותו ואת בנו שאינו נוהג אלא בבהמות, ומבואר שם בגמרא: איזהו כוי שנחלקו בו רבי אליעזר וחכמים, זה הבא מן התייש ומן הצביה, [ולא בריה בפני עצמה, רש"י]; ושם מתבאר יסוד מחלוקתם שהיא תלויה בדין חוששין לזרע האב, וב"שה" ואפילו מקצת שה, ראה שם.

ושם דף פ א, אמר רב יהודה: כוי בריה בפני עצמה היא, ולא הכריעו בה חכמים אם מין בהמה היא אם מין חיה היא; ופירש שם רש"י, דרב יהודה נמי מודה שלא זה כוי שנחלקו שם רבי אליעזר וחכמים לענין אותו ואת בנו, וסייע עצמו רש"י מסוגיית הגמרא לעיל ז א "לעולם אין מתעברת ... בהמה מן חיה ולא חיה מן בהמה, חוץ מרבי אליעזר ומחלוקתו שהיו אומרים חיה מתעברת מבהמה", והיינו מה

כאן כדברי חכמים שבמשנה לקמן יב ב, שהרי נחלקו רבי אליעזר וחכמים לקמן במשנה יב ב אם מת פטר החמור קודם שבא הפדיון ליד כהן מי הוא הנהנה בפדיון, ולדעת חכמים הנהנה בו הוא הכהן, ומשום "דמעידנא דאפרשיה לטלה קם ליה ברשות כהן", כפירוש רש"י שם, ואילו רבי אליעזר סובר שהישראל "מותר בהנאתו של טלה", ומשום שלדעתו לא זכה שבט הכהנים בפדיון עד שיבוא ליד כהן פרטי; ואם כן מה ששנינו כאן שאם מת הפדיון קודם שבא ליד כהן הרי הכהן נהנה בו, היינו כחכמים, אבל רבי אליעזר חולק.

וראה בחזון איש [בכורות יז י] שכתב, דמשנתנו היא סתם ואחר כך מחלוקת, וכתב על מה דמקשינן "פשיטא": לאו דווקא, דהא באמת פליג רבי אליעזר לקמן יב ב, והוא סתם ואחר כך מחלוקת, אלא מקמיה דידע דסלקא דעתך אמינא הוא פשיטא, ומכל מקום לא מצינו כיוצא בזה בגמרא, וראה מה שכתב עוד בזה; וראה עוד במהרי"ט אלגאזי אות ט.

ג. נתקשו האחרונים: כיון שבאה משנתנו ללמדנו שמשעת הפרשה הרי הוא של שבט הכהנים ליהנות בו, למה נקטה המשנה דין זה באופן שמת הפדיון, והרי אף בחיים חיותו נהנה בו כהן, שהרי משעת הפרשה של כהנים הוא; וראה מה שהובא באהל משה בשם האחרונים.

1. כתב רש"י [בגמרא ד"ה או דילמא]: כל הנך "אין פודין" דאמר במתניתין, שלא בשוין

נתנו ישראל לפטר החמור לכהן, אין הכהן רשאי לקיימו ברשותו אפילו שעה אחת, (6) עד שיפריש שם תחתיו, ובגמרא

ורבי אלעזר (4) מתיר בכלאים — הבאים מן השה — מפני שהוא שם, ואוסר בכוי מפני שהוא ספק שם. (5)

6. נתבאר על פי רש"י בעמוד ב ד"ה לקיימו, וחלוק הוא מישאל שאין צריך להקדים את הפדיון אלא משום זריזין מקדימין למצוות. אבל הרע"ב מפרש: אין הכהן רשאי להשתמש בו, וכן משמע ברמב"ם ביכורים יב יד שכתב: ואסור לכהן להשתמש בו עד שיפדהו, והיינו משנתנו ומפרשה כן, וכן הוא בטור ושולחן ערוך סימן שכא; אור גדול על המשניות, ויתבאר טעם החילוק בין כהן לישראל בגמרא, וראה בהערות שם מה שיש להוסיף ולבאר בזה. ובשו"ת הרדב"ז [חלק א סימן תצו] כתב על ספיקו של התרומת הדשן [פסקים סימן רלה], אם ישראל שיש לו פטר חמור ורוצה ליתנו לכהן אם יצא, או דילמא צריך לפדות אותו בשם על כל פנים:

מי שנסתפק בזה לא ראה דברי הרמב"ם ז"ל שכתב "לפיכך אם לא פדאו ונתן פטר החמור בעצמו לכהן אסור לכהן שישתמש בו עד שיפדנו בשם ויקח השה לעצמו או יערפנו ויקבר"; הרי לך בהדיא שאם נתן לכהן הפטר חמור בעצמו יצא ידי נתינה, אלא שמוטל על הכהן לפדות לפי שהוא אסור בהנאה קודם פדייה, דאם לא יצא ידי נתינה אמאי מוטל על הכהן לפדותו, על ישראל מוטל, ויחזור ויקח הפטר חמור, ופשוט הוא; וראה מה שכתב על דבריו בברכי יוסף בגליון השולחן ערוך סימן [שכא].

[ולפי דרכו למדנו עוד לפשוט את הספק שהובא בהערות לעיל ט א בשם הקהלות יעקב סימן ג, אם הפדיון שמפקיע את האיסור הוא במה שנעשה ממון השבט, או שבפדיון נפקע האיסור בלי קשר לדין מתנות הכהונה; ומכאן מוכח כצד השני, שהרי משנתן ישראל לכהן

שנחלקו לענין אותו ואת בנו בכוי שהוא בא מחיה ובהמה.

והכוי שנחלקו כאן רבי אלעזר [כגירסת התוספות] וחכמים:

הנה רש"י פירש כאן, דהיינו ספק חיה ספק בהמה, ומשמע, שהכוונה לכוי שהיא בריה בפני עצמה. ואילו בבבא קמא עח א ד"ה כוי פירש את משנתנו, דהיינו: הבא מבהמה וחיה, וכן פירש רבינו גרשום כאן, דהיינו הבא מן התיש ומן הצביה, וכן פירש רש"י את משנתנו ביומא מט ב.

ובמהרי"ט אלגאזי [יב ג] פירש לדעת רבינו גרשום ורש"י ביומא את מה שאמר רבי אלעזר בסיפא "מפני שהוא ספק": דבכוי הבא מן הצבי והתישה, מספקינן — ראה חולין עט ב דספק הוא — אם חוששין לזרע האב שאינו שם, ואם כן הולד מקצת "שה" הוא, ואין פודין בו, או שמא אין חוששין לזרע האב ושה גמור הוא, ראה שם ביתר אריכות.

ובאהל משה הביא, שמדברי רבי אלעזר מדוקדק שכוי האמור כאן היינו הבא מן התיש ומן הצביה [או להיפך], שהרי לשונו של רבי אלעזר הוא: מתיר בכלאים ואוסר בכוי, ואם לאו שאף כוי כלאים הוא, אין שייך לקשר בין כלאים לכוי; [ויש להעיר עוד, דאם משנתנו עוסקת בכוי שהוא בריה בפני עצמה ואינו בא מתיש ומצביה, למה צריך להזכיר כלל שאין פודין בכוי, והרי אין בו צד ספק שהוא שם, כי אפילו אם מין בהמה הוא, מכל מקום מין אחר הוא].

4. כן גרסו תוספות, ראה שם.

5. ראה מה שנתבאר בזה בהערה לעיל על דברי חכמים.

יתבאר הטעם.⁽⁷⁾

גמרא:

שנינו במשנה: אין פודין לא בעגל ולא בחיה, לא בשחוטה ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי:

מתניתין מני [כשיטת מי היא משנתנו]? **בן בנ בנ היא, דתניא:**

בן בנ בנ אומר: נאמר כאן — בפדיון פטר חמור — "שה" ["ופטר חמור תפדה בשה"], ונאמר להלן — גבי קרבן פסח, שמות יב ה — "שה" ["שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם, מן הכבשים ומן העזים תקחו"], ולמדנו:

מה להלן בקרבן פסח פרט לכל השמות הללו

שזכרו במשנתנו, שהרי אמרה תורה "מן הכבשים ומן העזים תקחו", ושחוטה אינה ראויה לקרבן פסח, שהרי צריך שחיטה לשם פסח, וכלאים אינם קרבים כלל לגבי מזבח.⁽⁸⁾

אף כאן — בפדיון פטר חמור — פרט לכל השמות הללו שזכרו במשנתנו.

אי מה להלן בקרבן פסח צריך שיהא השה זכר תמים ובן שנה, אף כאן בפדיון פטר חמור נאמר שיהא השה זכר תמים ובן שנה?

תלמוד לומר: תפדה תפדה ריבה.⁽⁹⁾

אי "תפדה תפדה — ריבה" אפילו כל הני שמות שזכרו במשנתנו — שפסולים לקרבן פסח — נמי יהיו כשרים לפדיון פטר חמור?

כיון שאין בהם מצות פדיה, והתורה אמרה "ואם לא תפדה וערפתו", ובספיקות שאינו חייב בפדיון משום שהממע"ה, גם מצות עריפה אין בהם.

8. נתבאר על פי רש"י; וראה מה שיתבאר בענין שחוטה בהמשך הסוגיא בהערות.

והנה רש"י לא הזכיר מה פסולו של כוי למזבח; והנה אם בא הוא מן הבהמה והחיה — ראה בזה בהערה על משנתנו — אם כן כלאים הוא, אך אם כפירושו של רש"י במשנתנו דמשמע שהוא מפרש שהכוי בריה בפני עצמה היא, צריך ביאור למה פשיטא לן בפסח שהוא פסול יותר מלענין פדיון!?

9. רש"י סתם ולא פירש את כוונת הדרשה; והנה מצינו לעיל יב "תפדה תפדה", ופירש שם

את פטר החמור כבר נתקיימה מצות הנתינה, ומכל מקום צריך הכהן לפדותו כדי להפקיע את איסור ההנאה; ומיהו כבר נתבאר בהערות שם להוכיח לכאורה, שאם כי האיסור נפקע רק בזכיית ממון השבט, מכל מקום היינו דוקא כשיש דין ליתנו לכהן].

7. ברמב"ם הנזכר בהערה לעיל הוסיף: או יערפנו ויקבר; ולפי דברי הרדב"ז — בהערה 6 — שבנתינת פטר החמור לכהן נתקיימה מצות הנתינה, חידוש יש בדברי הרמב"ם, כי יש לומר, שלא אמרה תורה אלא "ואם לא תפדה וערפתו", אבל אם נתן את פטר החמור לכהן הרי זה כמי שפדהו ונתן את הפדיון לכהן, ואין בו דין עריפה; ודומה לסברא זו ראה בהערות לעיל ט ב בשם השערי ישר, דאין שייך מצות עריפה בספיקות, אף שיש לומר: ספק עריפה לחומרא,

כשחוט הוא, והרי אין פודין בשחוטא. (12)
או דילמא: כיון דהשתא מיהא רהיט ואזיל
 [כיון שעכשיו מתרוצץ הוא] "שה" קרינא
 ביה?

ונחלקו אמוראים בדין פדיון בבן פקועה:
מר זוטרא אמר: אין פודין בו, וכדמפרש
 טעמא ואזיל.

ורב אשי אמר: פודין בו.

אמר ליה רב אשי למר זוטרא: מאי דעתך,
 דילפת מפסח [מה הוא טעמך, הרי ודאי
 משום שאתה לומד מקרבן פסח], ובקרבן
 פסח בן פקועה אינו כשר, שהרי יוצא דופן
 הוא, ויוצא דופן אינו קרב לגבי מזבח, (13)
 אי [אם כן נלמד גם]: **מה להלן בקרבן פסח
 זכר תמים ובן שנה, אף כאן זכר תמים ובן
 שנה!**

אם כן "שה שה" [גזירה שוה פדיון פטר
 חמור מקרבן פסח], **מאי אחני ליה** [מה
 הועיל לו], ובהכרח למעט את כל אלו הוא
 בא. (10)

איבעיא להו:

מהו לפדות פטר חמור בבן פקועה [שה
 שנמצא חי במעי אמו השחוטא]? (11)

ומפרשת הגמרא את הספק:

אליבא דרבי מאיר לא תיבעי לך [אין מקום
 ספק בזה] שפודין בו, **דכיון דאמר רבי
 מאיר: בן פקועה טעון שחיטה**, אם כן **שה
 מעליא הוא.**

**אלא כי תיבעי לך אליבא דרבנן, דאמרי:
 שחיטת אמו מטהרתו; וצדדי הספק הם:**

האם היות וכשחוט הוא, אם כן **כבישרא
 בדיקולא דמי** [כבשר בקלחת הוא], כלומר,

13. א. כן פירשו רש"י ורבינו גרשום; אך
 התוספות בחולין עד ב ד"ה תמהו על זה, דאם
 כן לרבי מאיר היאך פודין בו, דאמר לעיל
 דאליבא דרבי מאיר לא תיבעי לך, דשה מעליא
 הוא; ולכן פירשו "אלא מיפסיל משום שחוטא,
 דאין פודין בשחוטא"; פירוש: בפסח פסול הוא
 משום שחוטא, וילפינן מפסח לפסולו לפדיון.
 ומה דפשיטא לן דלענין פסח חשוב בן הפקועה
 כשחוטא, הוא על פי מה שכתב רש"י לעיל
 בפסול שחוטא ממש לפסח, שהוא משום שצריך
 שחיטה לשם פסח, והוא הדין בן פקועה שאין
 שייך בו שחיטה כלל.

ובכתבים המיוחסים להגרי"ז כאן, כתב,
 שרש"י ותוספות הולכים בזה לשיטתם:
 דרש"י בחולין עה ב ד"ה ארבע סימנין אכשר
 ביה רחמנא, כתב: דאם בא לשוחטו שוחט

רש"י ששתי פעמים נאמר "ופטר חמור תפדה
 בשה"; וראה בהערה שם בשם מהרי"ט אלגאזי.

10. כאן סתם רש"י ולא פירש, למה מסתבר
 להעמיד את הגזירה שוה לזה ואת הריבוי לזה;
 אך בהמשך הסוגיא דאמרינן כעין זה לענין בן
 פקועה, דמסתבר להעמיד את הגזירה שוה כדי
 למעטו, נתן רש"י טעם בזה, ראה שם.

11. פירוש: כשלא היה שוה בן הפקועה כשויו
 של החמור, שאם שוה הוא כערך החמור, הרי
 בשויו פודין בכל דבר, כמבואר לעיל יא א; על
 פי רש"י בד"ה או דילמא.

12. ראה בהערה בהמשך הענין, אם הכוונה היא
 ללומדו מפסח, או משום שאין שם שה עליו,
 [וכאשר משמע הלשון "כבישרא בדיקולא"].

ומשנינן: (14) "תפרה תפרה" ריבה.

פקועה נמי יהא כשר.

אי "תפרה תפרה — ריבה", אפילו בן

אם בן "שה שה" מאי אהני ליה. (15)

שנשחט, ולכן אין נמנין ומושכין ידיהן ממנו אחר שנשחט, ודוחה הגמרא דכתיב "מהיות משה" מחיותיה דשה, ושוב מקשה מר זוטרא ממשנתנו שאין פודין בשחוטה, ומשמע ששה שחוט לא מיקרי שה, ודוחה הגמרא ששחוטה פסול לפדיון מגזירה שוה דפסח; וראה גם במהרי"ט אלגאזי יב ב].

[ויש לעיין לשיטת הרמב"ן: מנין לרב אשי שמר זוטרא חידש סברא חדשה שלא נזכרה בצדדי הספק, והרי שמא סובר הוא דכבישרא בדיקולא הוא, ואכן לרבי מאיר כשר הוא; וצריך לומר ששמע כן מפיו].

ג. בעיקר הקושיא על רש"י, הנה רש"י כתב כאן במה שביאר מר זוטרא את טעמו שהוא משום "שה שה מאי אהני ליה": ומסתברא למעוטי בן פקועה דכשחוט דמי; ואם כן, הרי באמת לא מצינו למילף מפסח אלא דוקא אם כשחוט דמי, אבל אליבא דרבי מאיר שאינו כשחוט, אין לחלק בינו לבין זכר תמים ובן שנה שאינו נלמד מפסח.

14. מסתבר שמר זוטרא הוא שייש כן.

15. א. פירש רש"י: ומסתברא למעוטי בן פקועה, דכשחוט דמי ולא שה הוא, ו"תפרה" מרבינן בעל מום ונקבה ובן שתי שנים דשה נינהו; והנה רש"י עצמו מפרש שהלימוד הוא משום שיוצא דופן פסול לפסח, ומכל מקום כתב רש"י דהסברא ללמוד פסול זה הוא מטעם אחר ומשום דכשחוט דמי, וצריך תלמוד.

ב. בראשית בכורים הבין, שמחלוקתם היא על כל המשנה, שלדעת רב אשי כל השמות הללו אינן פסולין משום דילפינן מפסח, ואילו לדעת מר זוטרא פסולם הוא משום דילפינן

ומועיל לו, ולא אמרינן דשחוט ועומד הוא, ואם כן לשיטתו בן פקועה אין לפסלו לקרבן פסח מטעם שחוט, שהרי יכול לעשות שחיטה לשם פסח, דגם שחיטת בן פקועה שחיטה היא; ואם כן אי אפשר לפרש דילפינן מפסח לפסלו משום ששחוט הוא.

ואילו התוספות סוברים שם, שאם נשחטה האם שחיטה כשירה לגמרי, שוב אין שייך שחיטה בעובר, ואם כן פסול הוא לפסח מטעם דכשחוט הוא.

ב. במהרי"ט אלגאזי [י ב]: הביא מחידושי הרשב"א שם בשם הרמב"ן ליישב קושיית התוספות על רש"י, דלעולם כפירוש רש"י, וקודם דמסיק אדעתיה לגמור גזירה שוה מפסח, היה סבור דלרבי מאיר לא מיבעיא לן דשה מעליא הוא, אבל השתא דיליף גזירה שוה, לרבי מאיר נמי אין פודין.

ומבואר מדברי הרמב"ן, שספק הגמרא לפסלו משום דכבישרא בדיקולא הוא, אין הכוונה ללומדו מפסח שהשחוטה פסולה לו, אלא שאין שם שה עליו ואין צריך ללומדו מפסח, ומר זוטרא הוא שפסלו משום דילפינן מפסח; וראה רש"י בבבא קמא עח א ד"ה ולא בשה שחוטה, שפירש את טעם משנתנו בשחוטה, שהוא משום "דלאו שה קרינא ביה"; אך ראה בתוספות בבא קמא עז ב ד"ה זה, שכתבו: וכי תימא דטריפה ושחוטה [שאיין פודין בו פטר חמור] ממשמעוטיה ד"שה" נפקא — כמו עגל וחיה, [אי אפשר לומר כן], דהא אמר ביומא מט ב דפר אפילו שחוט קרוי פר, וכן שה דפסח אי לאו דכתיב "מהיות משה" [דמשמע] מחיותיה דשה; [ראה בסוגיא שם שנחלקו אמוראים לענין פר שחוט אי מיקרי פר, ומקשינן משה דפסח דמשמע דלא מיקרי שה לאחר

דוקא כשאמו פרה אין פודין בו, כי אינו שה אלא עגל כמינה של אמו, אף שדומה הוא לשה, הא רחל – שמין שה הוא – שילדה מין עז – פודין בו; והרי:

מני היא ברייתא זו?

אילימא רבי אלעזר היא, כך אי אפשר לומר, דהא בכלאים נמי פרקינן לרבי אלעזר וכל שכן בנדמה, ולא היה צריך התנא להשיענו שפודין בנדמה.

אלא לאו רבנן היא, הרי למדנו שפודין בנדמה לרבנן שלא כמו בכלאים.

ודחינן: לא כאשר הכרחת שברייתא זו רבנן היא, אלא לעולם רבי אלעזר היא, ודקשיא לך: והרי לרבי אלעזר פשיטא שפודין בנדמה, לא תיקשי, כי חידוש הברייתא אינו

איבעיא להו: מהו לפדות בנדמה [כגון רחל שילדה מין עז, שהוא בן רחל הדומה לעז]? (16)

ומפרשת הגמרא את הספק:

אליבא דרבי אלעזר לא תיבעי לך שפודין בו, כי השתא בכלאים פרקינן [אם בכלאים פודים, כשיטת רבי אלעזר], בנדמה מיבעיא [ודאי שפודין בו]. (17)

כי תיבעי לך אליבא דרבנן: האם בכלאים הוא דלא פרקינן לחכמים, אבל בנדמה פרקינן, או דילמא: לא שנא?

תא שמע שפודין בנדמה, ממה ששינוי בברייתא:

פרה שילדה מין עז, אין פודין בו, ומשמע:

למה אמרו לעיל דמתניתין בן בג בג היא הלומד לפסול את כל השמות הללו מפסח, והרי שמא כרב אשי הפוסלם מטעם אחר].

ומיהו הקשה: אמאי אין פודין בכלאים ובטריפה, שהרי שה הוא?! וכתב שם לחדש דכלאים הבא מרחל ומעז, אף דכל אחד הוא שה בפני עצמו, מכל מקום התולדה משניהם אינו חשוב שה, כיון דפתיך ביה צד רחל וצד עז לא נקרא שה אלא בריה בפני עצמה, ראה מה שנתבאר עוד שם; וראה עוד שם, מה שצידד לפרש בטעם טריפה שאין פודין בו.

16. נתבאר על פי הכסף משנה ביכורים יב ט; ולשון הרמב"ם הוא "שה הדומה לאחר" ולשונו צריך ביאור.

17. כעין זה בכבא קמא עח א בענין אחר "השתא כלאים אירבי ליה, נדמה מיבעיא";

מפסח; והביא כן גם מלשון הרמב"ם בכורים יב ח שמנה טריפה כלאים ושחוט, ומסיק דלא נקרא שה אלא כבשים ועזים חיים בלבד, ומשמע דמלשון שה ממעט לכל הני, ולא משום גזירה שוה דשה שה מפסח, וכנראה טעמו משום שפסק כרב אשי דהוא בתרא; [וראה גם ברש"י בכבא קמא עח א ד"ה ולא בשה שחוטה, שכתב את הטעם משום "דלאו שה קרינא ביה", אך ראה תוספות בכבא קמא עז ב ד"ה זה שהכריחו שלא כפירוש זה מן הסוגיא ביומא מט ב לענין פר שחוט ביום הכפורים ושה שחוט בפסח, אך ראה בהערה לעיל שמחלוקת אמוראים היא שם לענין פר שחוט ביום הכפורים, ושם מדמה הגמרא שה שחוט לענין פדיון לפר שחוט; אלא שיש להעיר, דמר זוטרא הוא זה שהוכיח שם ממשנתנו דשה שחוט לא מיקרי שה, ואילו כאן סובר הוא שהפסול הוא משום דילפינן מפסח; ויש לעיין עוד: אם כן

הדיוק שבעז הנולד מן הרחל פודין בו, אלא היא גופה — עיקר דין הברייתא — קא משמע לן, דפרה שילדה מין עז אין פודין, ומשום שעגל הוא ולא שה; והחידוש הוא: לא תימא: זיל אבתריה דידיה והאי עז

מעליא הוא [בל נאמר: נלך אחר הולד עצמו, ונחשיבנו כעז לפדות בו] אלא זיל בתר אימיה [לך אחר אמון] והאי עגל הוא ולא עז, ופסול לפדיון.⁽¹⁸⁾

וראה עוד בגמרא לקמן בעמוד זה, שנדמה נקרא "דמי לכלאים".

18. א. הנה לעיל ה ב שנינו: שהיוצא מן הטמא טמא הוא; ולכן חמור שילדה מין פרה הרי היא אסורה באכילה.

והביא בקהלות יעקב סימן ד בשם תשובת יד אליהו שנסתפק: אם הולד חשוב בהמה טמאה לכל דבר, וחלבה מותר כחלב הטמאה, ואין נוהג בה איסור אבר מן החי כבהמה טמאה, או שמא: כיון שיש לה סימני טהרה הרי היא בהמה טהורה, ולענין אכילה בלבד אסרתו תורה, כדילפינן לה התם מן הכתובים גבי איסור אכילת בהמת טמאה.

ובקהלות יעקב שם פשט ספיקו מסוגייתנו, שהרי מבואר כאן, דפרה שילדה כמין עז אזלינן בתר אימיה ועגל הוא, ואם כן חמור שילדה כמין פרה חמור הוא, ודין בהמה טמאה לו לכל דבר; ולפי דבריו נמצא, דהמבואר כאן שאזלינן בתר אימיה הוא נלמד מן הכתוב המבואר לעיל שיוצא מן הטמא טמא; [וראה לשון הגמרא לעיל גבי יוצא מן הטמא: לא תימא זיל בתריה דידיה ... אלא זיל בתר אימיה, ומביאה על זה הגמרא שם את הכתובים האוסרים אותו באכילה].

אך ראה לעיל בהערות שם, שנתבאר ביאור אחר בכוונת ספיקו של היד אליהו, והוא, שאינו מסתפק אם אזלינן בתר אימיה וחמור הוא וזה הוא טעם איסורו, או אזלינן בתר דידיה ופרה היא, אלא שאסרתו תורה באכילה משום יוצא מן הטמא; אלא ספיקו הוא, דאפילו אם חמור

שילדה מין פרה חמור הוא — וכדמוכח מסוגייתנו — מכל מקום לענין שם בהמה טהורה ובהמה טמאה מעיקר הדין אין לנו לילך אחר המין, אלא אחר מציאות סימני טהרה, ואפילו חמור שיש לו סימני טהרה טהור הוא, ולפיכך יש לדון, שאם כי גילתה התורה לענין אכילה שהיוצא מן הטמא טמא ואף על פי שיש לו סימני טהרה, מכל מקום לענין שאר הדינים התלויים בדין בהמה טהורה, אזלינן בתר סימני הטהרה.

ולפי זה נמצא, דמה שנתבאר כאן דאזלינן בתר אימיה, אינו שייך למה שלימדה תורה שהיוצא מן הטמא טמא הוא, כי אף שמן הסברא ידעינן דפרה שילדה מין חמור חמור הוא, והיינו סוגייתנו, עדיין לא למדנו שהוא אסור באכילה, כי הרי סוף סוף יש לו סימני טהרה, ולזה בא הכתוב הנזכר לעיל ללמד שאסור הוא באכילה [או אפשר אף לענין שאר הדינים התלויים בדין בהמה טהורה וטמאה, דין טמאה לולד, וכצד זה בספיקו של היד אליהו].

ב. הרש"ש תמה על הרמב"ם והפוסקים שהשמיטו דין זה, דפרה שילדה מין עז אין פודין בו אפילו אם פודין בנדמה; ומיהו הרמב"ם בהלכותיו לא השמיטו, וכתבו.

ג. מהרי"ט אלגאזי [יא א], נסתפק בעז שילדה מין חיה להצד שפודין בנדמה, אם כשר הוא לפדיון, ומשום שיש לומר: כיון דאמרינן בגמרא דבתר אימיה אזלינן בפרה שילדה מין עז, הוא הדין ברחל או עז שילדה חיה, דבתר אימיה אזלינן, והאי צבי שה הוא, [פירוש: אם לא משום נדמה], דומה למאי דאמרינן לעיל [ה

תא שמע שאין פודין בנדמה, מהא דתני רבה בר שמואל:

ודרשינן:

"שור או כשב" פרט לכלאים.

"או עז" פרט לנדמה; הרי שהכתוב ממעט את הנדמה לענין קדשים בפירוש, ואין צריך לדמותו לכלאים.

אי לבכור, שמא תאמר שהברייתא עוסקת בפטור מדין בכור בהמה טהורה בנדמה; אף כך אי אפשר לומר, שהרי אין צורך לדמותו לכלאים, (20) כי "אך בכור שור" אמר רחמנא, ללמדנו: עד שיהא הוא שור ובכורו שור, ולמעט את הנדמה מן הבכורה.

אלא תאמר שהברייתא באה למעשר בהמה, למעט את הנדמה מחיוב מעשר בהמה כמו את הכלאים; אף כך אי אפשר לומר, שהרי "תחת" [כל אשר יעבור תחת השבט] "תחת" [והיה שבעת ימים תחת אמו] מקדשים גמר, ומגזירה שוה זו למדנו למעט הן את הכלאים ואת הנדמה מחיוב מעשר בהמה כמו שהם פסולים לקרבנות, ואם כן למה לנו להשוותו לכלאים, מאחר שמאותו מקור של כלאים אנו ממעטים נדמה.

אלא ודאי שלפטר חמור, כלומר, לפסול באה הברייתא את הנדמה מלפדות בו את פטר החמור, כמו כלאים —

איזהו כלאים, רחל שילדה מין עז, ואביו שה.

ואשר לכאורה אין מובנת הברייתא, כי אם אביו שה, וכי כלאים הוא, והרי נדמה הוא?! (19)

אלא בהכרח שכך היא כוונת הברייתא:

איזהו דמי לכלאים דשויה רבנן כי כלאים, כלומר איזהו "נדמה" שהוא דומה לכלאים ואמר חכמים שהוא פסול כמו כלאים: רחל שילדה מין עז, ואביו שה.

והרי למאי לענין מה שנינו בברייתא זו שהנדמה פסול:

אי לקדשים לפוסלו לקרבנות, כך אי אפשר לומר, שהרי: מהיכא דמעט כלאים מהתם ממעט נדמה, כלומר, למה לי לדמות נדמה לכלאים, והרי כשם שיש כתוב למעט כלאים, כך יש כתוב למעט נדמה; דהרי תניא:

כתיב [ויקרא כב כז] "שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה",

הוא משום שהוא עז ואמו רחל, ואם כן נדמה הוא; [ויש להעיר, שלכאורה אף בלי קושיית הגמרא אי אפשר לפרש את הברייתא כפשוטה שהכוונה לכלאים ממש, כי אם כן, מה לי להזכיר כאן אם הילוד היה מין עז, כיון שפסולו הוא משום שבא משני מינים].

20. ראה ברש"י את המקור לפטור כלאים מן הבכורה.

[לענין איסור, דפרה שילדה מין טמא, מותר, דבתר אמו אזלינן, והיוצא מן הטהור טהור, ואפשר, דהוא הדין בזה, דכאמו חשבין ליה לענין פדיון; וראה עוד שם.

19. לכאורה צריך לפרש את קושיית הגמרא: אם אביו שה דהיינו או כשב או עז, הרי אין זה מכריח שיהא כלאים, כי אם מין כשב הוא אינו כלאים עם הרחל, ואם כן בהכרח שעיקר פסולו

הרי למדנו שאין פודין בנדמה.

ודחינן: לא כאשר הכרחת ופירשת שהברייתא עוסקת בפדיון פטר חמור, אלא לעולם למעשר לפטור את הנדמה מחיוב מעשר בהמה, והברייתא עוסקת בכגון שיש בו מקצת סימנין שהוא דומה לאמו, וללמדנו שמכל מקום פטור הוא מן המעשר, ובוה לא תיקשי לך: הרי תחת תחת מקדשים גמר, ולקרוב הרי פסול הנדמה אפילו אם יש בו מקצת סימנין; הא לא קשיא:

כי מהו דתימא: אדרבה "העברה" [כל אשר יעבור תחת השבט] "העברה" [והעברת כל פטר רחם לה] "מבכור גמר", ובבכור הרי שנינו לקמן טז ב [והובא לעיל ג ב]: רחל שילדה מין עז ... פטורה מן הבכורה, ואם יש בו מקצת סימנין חייב; והייתי מחייב במעשר את הנדמה שיש בו מקצת סימנין בהם הוא דומה לאמו, וכמו שחייב הוא בבכורה —

קא משמע לן הברייתא: תחת תחת מקדשים גמר, ולא העברה העברה מבכור, וכשם שהנדמה פסול לקרבן, אפילו אם יש בו מקצת סימנין כאמו, (21) כך הוא פטור ממעשר בהמה. (22)

איבעיא להו:

מהו לפדות פטר חמור בפסולי המוקדשין [כגון קדשים שהוממו] שנפדו ויצאו לחולין?

ומפרשת הגמרא את הספק: אליבא דרבי שמעון לא תיבעי לך שודאי פודין בהן, שהרי כיון דאמר פטר חמור מותר בהנאה, אם כן חולין הוא פטר החמור, ובודאי יכול לפדותו בפסולי המוקדשין.

כי תיבעי לך אליבא דרבי יהודה, דאמר פטר חמור קודם פדיון אסור בהנאה —

משום נדמה, או משום בעל מום.

22. הנה ספק הגמרא בנדמה אם פודין בו לא נפשט, ובפשוטו, אם פדה בנדמה הרי פטר החמור אסור בהנאה, שהרי הפדיון הוא שמפקיעו מאיסור ההנאה וספק איסור לחומרא, וכאשר מבואר במשנה לעיל ט א, דלרבי יהודה בספק פטר חמור מפריש טלה והוא לעצמו כדי להפקיע איסורו, והוא הדין בספק אם נפדה, וכן מתבאר בהלכות הרמב"ן והביאו הרא"ש.

ובטורי אבן במגילה כג, הקשה: איך אפשר שבדיעבד לא יהא פדיונו פדוי, והרי באמת פודין בשויו בכל דבר, וכמבואר בגמרא לעיל יא א, ומשום שלא יהא חמור מן ההקדש, וכיון שמהקדש למדנו, אפילו שלא בשויו פדיונו פדוי

21. ביאר רש"י דלקדשים ודאי הוא פסול, שהרי מבואר לעיל ג ב, בבכור שיש לו מקצת סימנים, משום קבוע הוי לשחוט עליו את הבכור, ואם כן פסול הוא לקדשים.

ותמה הרש"ש: אם כן איך נפטרנו ממעשר בהמה, והרי בעל מום חייב במעשר בהמה, [וכמבואר לקמן נז א: והאי מעשר הואיל ולא פסיל ביה מומא, דכתיב "לא יבקר בין טוב לרע"]?! ולא יישב.

ובחזון איש בכורות יז יב לא הביא דברי רש"י, וכתב: שמעינן מכאן דנדמה שיש לו מקצת סימנים אימעיט בקדשים מחמת נדמה ... דאי בקדשים הוי פסול בעל מום, אם כן במעשר תיקדיש, דהא בעל מום נכנס לדיר להתעשר; וראה שם נפקא מינה לדינא, אם פסולו הוא

ולדעתו יש להסתפק מאי יהא דיין הפדיון בפסולי המוקדשין?

וצדדי הספק הם: האם נאמר, כיון דאסור פטר החמור בהנאה, אם כן אין איסור פטר

בדיעבד וכדי שלא יהא חמור מן ההקדש שהמחללו אפילו שוה מנה על שוה פרוטה הרי הוא מחולל בדיעבד, ואם כן בהכרח, שכל אלו ששנינו שאין פודין בהן, היינו דוקא לכתחילה וכגון שאינם שוים כדי החמור, אבל בדיעבד הפודה בכל אלו הרי הוא פדוי!?

והוכיח מזה כדברי התוספות בתמורה כו, שאף בהקדש לא אמרו כן אלא בבעלים ולא באחר; וטעם החילוק — לדעת הטורי אבן — משום דבעלים כיון שההקדש חל על פיהם, קל הוא, ויכול לפדותו אפילו בפחות משויו, או משום שיכולים להישאל על הקדשם; ואם כן הרי אין שייך דין זה אלא בקדושה שאינה באה מאליה, ולא בפטר חמור שקדושתו מרחם, שהוא אינו מתחלל בפחות משויו אפילו על ידי הבעלים.

ובדבר אברהם בסופו בקונטרס מהגאון ר' זלמן סענדר ז"ל [הביאו בקהלות יעקב סימן יא] כתב טעם אחר, דבפדיון פטר חמור אינו מחולל שלא בשויו אפילו בדיעבד, ומשום שעיקר הטעם שמועיל חילול על שוה פרוטה, הוא משום שאין אונאה להקדש, כדמשמע בבבא מציעא דף נו, וכמו שכתב רש"י בקדושין יא ד"ה שחללו; ואם כן אין דין זה אלא בחילול הקדש שהפדיון הולך להקדש, אבל בפדיון פטר חמור שהפדיון שייך לכהן שהוא הדיוט, שפיר אית ביה אונאה; ובקהלות יעקב הביא שם, שסברא זו כתבה גם האור שמח בפרק יב מבכורות; וראה מה שכתב הקה"י בזה.

והנה לעיל ט ב בהערות הובא לחקור אם פדיון האיסור הוא על ידי זכיית שבט הכהונה, או שאינו קשור בדין זה; ולכאורה, אם הפדיון אינו קשור בדין זכיית הכהנים, אם כן, אף דמדין אונאת הכהן אין החילול חל על פחות משויו,

מכל מקום יהיה די בחילול פחות משויו כדי להפקיע את איסור ההנאה; ואכן ראה במנחת חינוך מצוה כב אות ד ד"ה ולפי מה שכתבנו, שכתב כסברת הטורי אבן בקושיתו, שדין פדיון כדין הקדש שאם חיללו על שוה פרוטה מחולל, ומיהו כתב שם, דכל זה הוא לענין האיסור, אך מכל מקום צריך הוא להשלים לכהן את כל שויו, כיון שאין שייך גבי כהן לומר "אין אונאה להקדש".

ב. הרמב"ם [ביכורים יב ט] כתב דלא כהרמב"ן, אלא: "אין פודין בנדמה, ואם פדה פדוי"; ונלאו המפרשים לבאר את טעמו, ראה נושאי כליו וספר המפתח.

ובפשוטו אי אפשר ליישב את דעת הרמב"ם על פי סברת הטורי אבן בקושייתו, שהרי אם כן בכל אלו שנשנו במשנתנו היה לו לרמב"ם לומר, שאם פדה בהם פדיונו פדוי; אך המנחת חינוך מצוה כב יישב את דעת הרמב"ם על פי סברת הטורי אבן בקושייתו, והוסיף להוכיח שם שהרמב"ם אינו מחלק גבי הקדש בין בעלים לאחר, ואם כן ניחא שיטתו; וראה שם למה לא כתב הרמב"ם על כל אופני משנתנו שאם פדה פדוי.

ויש לומר עוד בכיאר דעת הרמב"ם, דבכל אופני משנתנו כיון שלענין הנתינה לכהן צריך הוא להשלים את כל שויו — כפי שכתב המנחת חינוך המובא באות א, אם כן גם האיסור בעינו עומד, שהרי יש לצדד, שהאיסור אינו פוקע אלא על ידי זכיית הכהנים בו, ועד שיושלם כל חלקם; אבל כשפדה בנדמה, כיון שאין הוא חייב ליתן לכהן את כל שויו, שהרי שמה נדמה ראוי לפדיון והמוציא מחבירו עליו הראיה, שוב ממילא מועיל הפדיון מדין שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה; וראה בקהלות יעקב שם אות ב.

חמור חל על איסור של פסולי המוקדשין, שהרי אף לאחר פדיונו יש בהן איסור גיזה ועבודה.

או דילמא: כיון דלא תפיס פדיונו ואין הפדיון נאסר כמו פטר החמור עצמו, אם כן אפקועי איסורא בעלמא הוא, ואין כאן איסור שחל על איסור. (23)

אמר רב מרי בריה דרב כהנא:

מי זוטרי מאי דכתיב בהו "כצבי וכאיל" וכי מילתא זוטרתא היא מה שדימתה התורה את פסולי המוקדשין לצבי ואיל, וכמאמר הכתוב — דברים יב, גבי פסולי המוקדשין — "הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל"?! ולמדנו: מה צבי ואיל אין פודין בהם, אף פסולי המוקדשין אין פודין בהם.

מוסיפה הגמרא: השתא דאתית להכי [עכשיו שבאנו לידי המידה הזאת] ללמוד

שאינן פודין בפסולי המוקדשין משום שדימתה אותם התורה לצבי ואיל]; אם כן:

אפילו לרבי שמעון — המתיר פטר חמור יב-ב בהנאה, ואין שייך לדון בפדיונו משום איסור חל על איסור — נמי אין פודין בפסולי המוקדשין, ומשום דצבי ואיל כתיב בהו. (1)

איבעיא להו: מהו לפרות פטר חמור בכהמת שביעית, כלומר, בבהמה שניקחה בפירות שביעית, שאף היא נתפסת בקדושת שביעית.

ומפרשת הגמרא את הספק:

פטר חמור ודאי [שאינן ספק בחיוב פדיונו] לא תיבעי לך שאין פודין אותו בבהמת שביעית, שהרי "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" אמר רחמנא [ויקרא כה ו], ולא נועדו פירות שביעית לסחורה, וזה שפודה פטר חמור וצריך ליתנו לכהן, הרי נמצא

23. האחרונים תמהו על ספק הגמרא, כי היות ואין הפדיון נתפס בקדושתו של פטר החמור, הרי פשוט הוא שאין כאן משום איסור חל על איסור!?

ובאהל משה כתב בשם הרב אלחנן וסרמן זצ"ל, דאף על פי שאין חל שום איסור על השה, מכל מקום כל מעשה פדיון צריך להיעשות באופן שיוכל לחול איסור ההנאה על הפדיון, ואם אין איסור חל על איסור אין כאן מעשה פדיון כלל; והביא בשם הגר"ז שהסכים עם זה, וראה עוד שם; [ולא הובא שם לבאר מה הם צדדי הגמרא בספק זה; ויש להעיר עוד, דכל זה ניחא דוקא אם פדיון האיסור אינו קשור בדין זכיית הכהנים, אבל אם קשור הוא בדין זכיית הכהנים — וכבר הובאה חקירה זו מספר פעמים

בהערות — אם כן באמת אין זה פדיון ככל הפדיונות, אלא שאיסורו של פטר החמור נפקע כאשר מתקיימת מצות הנתינה, ואין צריך שיהא שייך חלות איסור על הפדיון].

ובראשית בכורים ביאר, שספק הגמרא הוא: האם שה הפדיון מותר משום שלא חל עליו האיסור, או שמא אכן חל עליו האיסור אלא שנפקע האיסור מיד וכעין שמצינו בנדרים עה "מיחל חלין ובטלין", ראה עוד שם.

1. ביארו האחרונים, שחילוק יש בין ספק הגמרא בפסולי המוקדשין, לבין ספיקות הגמרא בבן פקועה ובנדמה, שהרי בבן פקועה ובנדמה הספק הוא אם יש להם דין שה לפדות עליו, אבל אם שוים הם כערך החמור ודאי שפדיונו